

pobožno prošnjo in bral zanj sveto mašo. Bog ga je obdaril potem s toliko modrostjo in pametjo, da si je prigospodaril jako veliko premoženje, po smrti pa je sprejet bil med svetnike. Tudi njegovi otroci in vnuki so sloveli radi svoje odlične poštenosti in bistrčnosti. Čudodelno zlato pero se nahaja še zdaj shranjeno nekje na Belokranjskem in govornica trdi, da se rabi še zmerom prav marljivo in uspešno. Poznam staro, jako čestito ženo, ki bi, če bi trebalo, stokrat na to prisegla, da so prejeli Beli Kranjci svojo veliko razumnost, močatost in spretnost za vsako delo po blagodatni moči Zlatoperjevega peresa.

(Dalje prihodnjič.)

Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

Po službenih poročilih naučnega ministerstva sestavljen A. Bezenšek.

Novo ustrojena bolgarska kneževina more se sedaj svobodno zanimati s svojim obrazovanjem ali oliko; in za to ima občno narodno razvitje v sedanji dobi veliko važnost za Bolgare ter je zanimljivo za druge posebno bratske narode videti, kako se je do sedaj razvijalo obrazovanje naroda, in v kakem razvitju se nahaja sedaj.

Dal sem si torej truda, svojim rojakom slovenskim opisati v sledečih člankih, kolikor mogoče točno, pregled denšnjega stanja narodne prosvete v kneževini Bolgariji.

Odpiranje učilišč in skrb za njihovo napredovanje ni kaj novega v Bolgariji. Cela zgodovina bolgarskega narodnega prerojenja, s čimer se je opozorila Evropa na bolgarski narod, in kar je dalo na konci povod osvobojenju Bolgarije, zajedno je tudi zgodovina bolgarskih šol. V dolgih in težkih časih turškega gospodarstva ni se nikdar pozabila slovanska knjiga v Bolgariji; samostani in cerkve so vso to dobo zvesto varovali tradicije starobolgarske pismenosti.

Prva učilišča po novovekovnem zapadovropskem primeru, ki so se odprla v Bolgariji, bila se sicer grška, osnovana pod vplivom bizantske cerkvene oblasti, koja si je bila tačas razširila svoje duhovno vladarstvo po vsem balkanskem poluotoku. A skoro so se pojavila tudi učilišča čisto

bolgarska. Prvo odpre O. Neofit Rilec l. 1835. v Gabrovu. Deset let potem, l. 1845., oživel je v raznih pokrajinah bolgarske domovine že 53 šol; a od tega časa dalje do početka poslednje vojske množile so se té neprestano vsako leto. Skrb za šole bil je najglavnejši del vsega bolgarskega pokreta, in Bolgarom se je zdela občna omika, osnovana na narodnem temelji, jedino sredstvo, katero jih more rešiti in najsigurnejši pot do srečnejše bodočnosti. Naravno, da se to učiliško gibanje ni razvijalo sistematično, ker je izviralo od privatnega potika, od dela pojedinih oseb, društev ali občin, in ker se je imelo boriti z mnogobrojnimi in različnimi težavami od strani tedanjih cerkovnih in svetskih gosposk. In tako je prišlo, da so nekoji okrogi, katerim je bilo laže občevati z vnanjim svetom, in kateri so se dalje vadili v obče narodnem razvitju, brzo napredovali, v tem ko so druga planinska in nedostopna mesta bila še čisto nepripravljena in neokretna v omiki, ko jih je obsejala zora nove svobodne dobe.

Po vojski in osnovanji bolgarske države promenile so se te okolnosti popolnoma. Zapreke, ki so do tačas bile na potu svobodnemu razvitku in razširjenju obrazovanja v domačem jeziku in v narodnem duhu, odstranile so se, in mnoge reči, ki so se do tačas smatrale kot dobrovoljne izjave rodoljubja in narodne samosvesti, postale so občne dolžnosti. Zajedno z bolgarsko državo napravi se (junija 1878.) tudi vrhovna uprava šolska, in v narodno prosveto se začne prvokrat uvajati zistem in ravnomernost. Od druge strani ni čudno, da se je po ogromnih proménah v vseh okolnostih, stanovništvo počelo zanimati z mnogimi novimi vprašanji, koja so mu do tačas bila še nepoznana; in tako so šole, ki so bile pred osvobojenjem Bolgarije zajedno s cerkovnimi stvarmi najvažnejši predmet narodnega negovanja, ostale za drugimi važnejšimi nujnimi predmeti občne pažnje. A vsled tega došle so stvari tikajoče se narodne omike v prehodni položaj, iz katerega ne bodo mogle tako skoro iziti; kajti učiliško ustrojstvo je samo jeden del občnega državnega organizma, kateri je v Bolgariji še nov, in kateri treba časa, da se razvije in ukrepi, kakor bi bilo želeti.

Prvi dve leti obstanka bolgarske kneževine, minili sta med neprestanimi in skoro perijodičnimi promenami v državni upravi. Naučno ministerstvo imelo je tečajem dveh let sedem ministrov, a ni jeden od teh ni bil na svojem mestu niti jedno šolsko leto. Ta nestalnost in goste promene oseb in uredb, pa tudi nedostatek zistematične zakonodateljnosti, imelo je neugoden vpliv na organizacijo učilišč. No pri vsem tem šole so napredovale in še napredujo, ker v Bolgariji narodna

prosveta ni umetniški napravljena stvar, koja bi se nalagala narodu od vlade, nego narod sam želi si obrazovanja in se očitvidno briga za svojo omiko in svoj napredek. Ta napredek bodo najboljše pokazala statistiška števila.

1. Občinske šole.

1. Šolski okrogi in nadzorniki.

Začnimo s početnimi šolami. Po vseh prosvetljenih državah je obvezno početno učenje za vse stanovnike. Zakoni teh držav nalagajo, da trebajo učiti se vsi otroci v opredeljeni dobi najglavnejših predmetov, kakor so čitati, pisati, računati, materin jezik itd. To načelo vzprejeto je tudi v osnovnem zakonu (konstituciji §. 78.) bolgarske kneževine.

Da se uspešneje uredi početno učenje po celi državi, za to se ta deli na nekoliko šolskih okrogov s po jednim nadzornikom, kateri nadzira obstoječe šole po mestih in vaséh in nagovarja narod, da bi si odpiral nove šole v onih krajih, kjer jih še ni, ali pa jih je premalo. Prej za časa ruske okupacije bilo je 5 takih nadzornikov, pozneje 9, a sedaj jih je 16; in to po sledečih mestih: Sofija, Trn, Kjistendil, Vidin, Lompolanka, Rahova, Orhanije, Pleven, Loveč, Svištov, Trnovo, Ruščuk, Razgrad, Silistra, Šumen in Varna.

Pri malem številu bolgarske inteligencije, katera jedva zadostuje, da se za silo popolnjavajo državne službe, težko se nahajajo za nadzornike sposobne osebe. Sedanje ministerstvo narodne prosvete gleda, da dobi za to službo posebno izkušene učitelje, kateri imajo mnogoletno praktiko in občni ugled, in kateri znajo vzbujati v narodu veselje do šole in spoznanje važnosti, ki jo ima omika za vsak narod.

Plača inspektorjeva je po 4800 frankov na leto.

2. Početne šole pred vojsko in posle nje.

Delavnost nadzornikov in občni napredek početnih šol bomo razvideli najboljše iz statističnih dat, katerih tukaj nekoliko priobčujem. Da začnemo z zapadnimi krajevi, kateri so bili v turških časih najbolj zaostali.

V Kjistendilski okolici (49.706 stanovnikov) bilo je do vojske samo 8 bolgarskih šol, od katerih so bile samo 3 nekako urejene, a vse druge proste „kilije“, kjer se je predavalo cerkveno pismo po najstarejši metodi.

Šolskega l. 1879/80. odprlo se je že 23 moških in 1 ženska šola s 26 učitelji, 2 učiteljicama, s 743 učenci in 69 učenkami. A prošlega

A. Bezenšek: Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski. 249

1880/1. šolskega leta bilo je 33 moških šol s 35 učitelji in 1 ženska šola z 2 učiteljicama, s skupno 1246 učenci in 104 učenkami.

Sosedna Izvorska okolica (24.371 stanovnikov), nahajajoča se v planinah, kjer se stičejo tri meje: bolgarska, srbska in turška, bila je pred poslednjo rusko-turško vojsko čisto zapuščena ter je imela samo 4 najpočetnejše šole. V tej okolici, ki ima 3220 hiš, zna samo 111 odraslih ljudi malo čitati in pisati, tako da je mnogo vasij, kjer ne nahajaš niti jednega človeka, ki bi bil vešč pisanju ali čitanju. — A koncem 1879/80. šolskega leta bilo je tam, akoprem je bila slaba letina, že 8 šol z ravno toliko učitelji in 287 učencev; a l. 1880/1. narasel je spet ta broj na 15 šol s 35 učitelji, 515 učenci in samo 4 učenkami; a zmerom je še 2095 otrok v letih šolske dolžnosti, ki ne hodijo v šolo.

V Trnskem okrogu na srbski meji (64.680 stanovnikov) bilo je, ko se je prevzel pod bolgarsko upravo l. 1879., v vsem 16 šol z 18 učitelji, 375 učenci in 12 učenkami. L. 1870/80. bilo je že 48 šol moških in 2 ženski s 54 učitelji, 3 učiteljicami, 1844 učenci in 176 učenkami. L. 1880/1. bilo je v tem okrogu 50 moških in 2 ženski šoli, 55 učiteljev, 3 učiteljice, 1605 učencev in 208 učenk.

V Lovčanskem okrogu bilo je

1878/9.	l.	14	moških,	2	ženski šoli.
1879/80.	„	49	„	2	„
1880/1.	„	62	„	4	„

V Trnovskem okrogu (216.713 stanovnikov), kateri je jeden od največjih in najrazvitejših, bilo je

1878/79.	l.	148	moških,	16	ženskih šol.
1880/81.	„	157	„	19	„

Učiteljev 170 in učiteljic 42.

V Varnenski okolici bilo je

1878.	l.	13	moških,	2	ženski bolg. šoli.
1880/1.	„	31	„	4	„

Ti podatki dobivajo več svetline, ako se primerjajo z redkim statističnim materijalom, ki ga imamo o učililiščih v turških časih:

V mestu Šumen (Šumla) bilo je

l. 1875/6:	11	nčit.	6	učiteljic,	plače	vkupno	68.200	groš. *)	859	nč.	418	učenk.
„ 1878/9:	11	„	9	„	„	„	83.200	„	568	„	382	„
„ 1879/80:	13	„	10	„	„	„	111.500	„	895	„	561	„
„ 1880/1:	17	„	12	„	„	„	129.640	„	1041	„	671	„

*) 1 groš (piaster) = 8 kr. a. v.

V sedanjem Vidinskem okrogu bilo je l. 1874: 51 šol, 50 učiteljev, 1256 učencev, 93 učenk. A šest let pozneje šolskega leta 1880/1: 89 šol, 97 učiteljev, 3587 učencev, 439 učenk.

3. Občni broj početnih šol.

V vsej kneževini bilo je, kakor pokazuje jedna dosta točna šteta l. 1878/9., vkupno 1088 bolgarskih občinskih šol (zajedno z glavnimi učilišči), med temi 1027 moških in 61 ženskih, s 1247 učitelji, 132 učiteljicami, 48.404 učenci in 8451 učenkami.

Učitelji so dobivali vkupno 735.533 frankov 40 sant. plače v denarjih, a v hrani 71.332 ok žita.

Vsi troškovi občin v šolske in učiteljske svrhe znašali so 827.774 fran., 156.290 fr. bil je prihod od cerkev, 80.561 fr. 60 sant. od nepokretnin, 34.210 od učiliških kapitalov (ki predstavljajo ceno 263.354 frankov), in 556.712 fr. 40 sant. od šolskih nalogov (davkov), ki so se razdelili med davkoplačevalci.

L. 1879/80. bilo je 1271 moških in 83 ženskih bolgarskih početnih šol, in razen teh 55 občinskih glavnih šol, t. j. 44 moških in 11 ženskih; torej v vsem 1409 bolgarskih občinskih učevnih zavodov, t. j. 321 več, nego jih je bilo pred dvema letoma. Učiteljev je bilo okolo 1580, učiteljic pa 180.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenski glasnik.

Slovensko slovstvo. — Slovenska Talija. Zbirka dramatičnih del in iger, 50. zvezek. Na svetlo daje „Dramatično društvo“ v Ljubljani 1881, 16, 459 str. Ta osobito debeli zvezek prinaša nam naslednje igre: 1. Precijoza. Igrokaz v 4 dejanjih. Nemški spisal Pij Aleksander Wolf, preložil Jos. Cimperman. 2. Žila. Veseloigra v dveh dejanjih. Spisal Josip Marij Babo, preložil Jos. Cimperman. 3. Ujetniki carevne. Veseloigra v dveh dejanjih. Po Bayardu preložil Jos. Cimperman. 4. Zapirajte vrata! Italijanski spisal G. P. Cesenate, preložil V. Eržen. 5. Dragocena ovratnica. Po italijanski „Il vezzo d' opali“ preložil Viktor Eržen. 6. Pol vina, pol vode. Vesela igra v jednom dejanji. Spisal Kosta Trifkovič, preložil Viktor Eržen. 7. Jedno uro doktor. Burka v jednom dejanji. Poslovenil J. Alešovec. 8. Srečno novo leto! Šaljiva igra v jednom dejanji. Po srbski igri Koste Trifkovića „Čestitam“ poslovenil P. -- Iz te vsebine vidijo čestiti čitatelji,

podaje Voss kratek životopis tega moža in omenja njegovih zbirk. Valentin Plemel se je porodil 7. januarja 1820. na Rečici pri Bledu na Gorenjskem. V 23. letu postal je duhovnik in potem je služboval po raznih krajih naše domovine. Konečno je bil lokalist na Koroški Beli v vzhodni gorenjskih planin. Na večer 1. jun. 1875. je mož molil v svoji cerkvi — in tedaj je prijatelja natore in njenih prikaznij zadela smrtno najveličastnejša natorna prikazen — udarila je strela v cerkev in župnika tako ranila, da je vsled opekline umrl 9. junija.

Kjerkoli je Plemel pastiroval, delal je vedno izlete in z nenavadno marljivostjo nabiral rastline. Tako si je sestavil v teku let krasen herbarij in našel mnogo vrst, ki jih do tedaj niso poznali v deželi. L. 1862. izdal je v 3. letnem zvezku kranjskega muzealnega društva spisek 664 zelo redkih cvetic pod naslovom: Beiträge zur Flora Krains, pozneje pa menda ni več pisaril. Na dunajski svetovni izložbi razstavil je lepo zbirko rastlin in dobil je vsled tega svetinjo napredka v priznanje njegovega truda za pospeševanje kranjske cvetane. Zanimljivi ta herbarij hrani sedaj nadgozdinar Micklitz v Radovljici.

Plemel ni toliko znan med znanstvenimi botaniki, a vendar si je postavil kot priden in vesten nabiralec lep spomenik med prijatelji deželne naše flore, in kdor bode hotel opisati poslednjo, temu bode znanje Plemlove zbirke pač neobhodno potrebno.

Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

Po službenih poročilih naučnega ministerstva sestavi A. Bezenšek.

(Dalje.)

4. Stanje narodnih šol po okrogih.

Ako pogledamo v obče na te za mlado državo dosta mnogobrojne šole, videli bomo, da mnoge še ne odgovarjajo zahtevam, ki se stavljajo dandanes na narodno šolo po naprednih deželah evropskih. No, ne smem pozabiti, da so stvari še v samem početku svojega razvitka, a vsaki početek je težek. Pri vseh teh nedostatkih moremo vendar reči brez sumnje

to, da se v teh skromnih okolnostih očitno razvija med narodom povsod omika i književnost.

Kar se tiče notranjega stanja početnih šol, dajo nam statistički podatki jako poučno gradivo o nejednomernem položaji učenja v raznih krajih Bolgarske kneževine. V Trnskem in Kjistendilskem okrogu (ki ležita najzapadneje na srbski meji) imamo jednega učenca med 35 stanovniki, v Vidinskem med 25, v Vračanskem med 22, v Trnovskem med 17, v Svištovskem med 13, a v Šumenskem med 75 samo jednega. Poslednji okrog je namreč jako s Turki pomešan, in zarad tega tako neugoden položaj obraževanja pri tamošnjih Bolgarih.

V obče vidimo iz gornjih števil, da se iztočni okrogi jako razločujo od zapadnih. Zapadne strani, bivša gubernija Sofijska i Vidinska, koje so ležale prej skoro v sredini evropejskih provincij, pripadajočih Turkom, bile so odstranjene od važnejših cest in izključene od občevanja z venšnjim svetom, zaostale so zarad tega na najdolnji stopinji omike. Jedinostveno ognjišče za prosveto v teh predelih bil je Rilskij samostan, kateri je imel jako blagodejen vpliv na bližnje stanovnike. Sicer pa še le sedaj ljudje teh okrogov počasi začenjajo razumevati, kako korist ima človek od tega, ako zna čitati i pisati. Niso redki slučaji, da seljaci v teh predelih izbegavajo učilišča in misle, da so ona škodljiva, ker jim jemlje otroke od domačih in poljskih opravkov.

V tem najzapadnejšem kotu bolgarske kneževine tudi nahajamo to posebnost, da roditelji nečejo na nobeden način svojih otrok ženskega spola v šolo pošiljati. V vsem Kjistendilskem okrogu, ki ima 143.365 stanovnikov, hodi samo 321 deklic v šolo, in to skoro samo po mestih.

No pri vseh teh težkočah omika v navedenih predelih po lahko napreduje, kakor je videti iz gori navedenih statističnih dat. V Kjistendilskem okrogu hodi v šolo sedaj 4.084 otrok, a 10.504 ne, torej 28% od vseh otrok se uči. Razume se, da so to še jako malki odstotki, a vender so dosta znatni, ako pomišljamo, kako je bilo tam učenje pred poslednjo rusko-turško vojsko, in ako jemljemo v poštev, da v vsem okrogu, ki ima 18.570 hiš, ni več nego 2.005 odrastlih ljudij, ki bi znali čitati in pisati (a med temi je 326 Židov in 86 Turkov); in od vseh teh živi jih 1.464 po mestih, a 541 po selih. Tedaj v tem okrogu na 71 stanovnikov pride jeden človek, ki zna čitati in pisati; a ako vzamemo mesta posebej in sela posebej, to pride v mestih jeden takov na 13 stanovnikov, a po selih celo na 229 stanovnikov.

A. Bezenšek: Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski. 311

Slabo je tudi razširjeno znanje čitanja in pisanja v Sofijskem okrogu. Tukaj je naseljenje gosto, ljudje so dosta premožni, a čisto ravnodušni za šolstvo. Kjer šole obstoje, jako slabo so še urejene, a 72 vasij še nema šol.

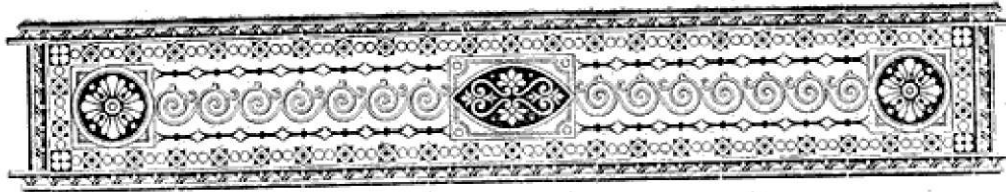
Bolje je v tem obziru v Vidinskem okrogu (ob Dunavu). Tam po vaséh na 121 ljudij pride jeden, ki je več čitanju in pisanju. V Rahovskem je še boljše; tam 56 % otrok hodi v šolo, a od odrastlih ljudij po vaséh jeden zna čitati in pisati med 91. V Vračanskem, ob Balkanu, kjer so kraji planinski, a ljudje siromašnejši, vendar 50 % hodi v šolo, a na 212 ljudij po vaséh nahaja se po jeden znajoč čitati. Okolo Plevne in Loveča, kjer živi tudi nekoliko poturčenih Bolgarov (Pomaki), bilo je ob turških časih izven mest učenje slabo, a turški natisek velik; a posle vojske umnožilo se je tudi tam število šol v veliki razmeri.

V tej zapadni polovici kneževine bode trebalo sploh še mnogo truda, posebno od strani ministerstva in inspektorjev, dokler se bode narod probudil in navdušil za šolstvo, kakor treba. Istina je, da narod je za učenje, samo še treba neprestane vzpodbuje.

A drugače je v iztočni polovici kneževine Bolgarije. Tam je ljubezen do učenja že od nekdanj zakorenjena, i šola je postala v vsakem selu neobhodno potrebna reč, katero narod povsod sam dobro občuti in ocenjuje. Tam ljudje misle tudi brez mnogih vzpodbuj na svoje šole in skrbe za učenje otrok, ter se ponašajo z dobrim vspehom šolanja. V Ruščuskem okraju hodi v šolo 58 % otrok, v Trnovskem 60 %, v Svištovskem 64 %, v Provadijskem 69 %, a v Šumnenskem celo 82 %. Od odrastlih ljudij nahajamo v Trnovskem okrogu med 14. jednega, ki zna čitati in pisati, po mestih in trgih med 3. jednega, a po vaséh med 68. jednega. V Svištovskem okrogu imamo po vaséh jednega med 95. stanovniki, v Šumnenskem med 50. jednega. V teh okrogih tudi sama šolska poslopja spominajo na šole drugih naprednih držav, i učitelji so boljše naobraženi, nego v zapadnih krajih kneževine.

(Dalje prihodnjič.)

Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

Po službenih poročilih naučnega ministerstva sestavi A. Bezenšek.

(Dalje.)

5. Materijalno vzdržavanje šol.

Materijalno vzdržavanje početnih šol je prepuščeno občinam samim. Troškovi, koje ima narod za učilišča, jako so različni in se ravnajo po bogastvu in razvitku pojedinih okrogov. Kjistendilski okrog s 143.365 stanovniki potrosil je l. 1880/1. vsega skupaj 80.778 fr. 28 ct. za svoje šole; torej pride na jednega ustanovnika 56 ct. Istega leta imel je Trnovski šolski okrog s 181.504 stanovniki vseh troškov za šole 134.362 fr. 31 ct.; t. j. tam pride na vsakega stanovnika 74 ct. šolskih troškov. Najglavnejši izvor šolskih prihodov so prostovoljni davki, ki so razdeljeni in se zbirajo med samimi členovi občine. Razen tega tudi cerkovni prihodi skladajo nekoliko v šolske svrhe (n. pr. v Trnovskem 29·9⁰/₁₀₀ od vsega). Tako je bilo posebno za vojske, kajti učitelji bili so tedaj zadovoljni z jako malo plačo, tako da so ti prihodi v mnogih predelih bili čisto dovoljni za vzdržanje učilišč. A sedaj so postali troškovi večji in razen tega treba, da se čaka rešenje vprašanja, kateri del teh prihodov bo pripadal cerkvi in kateri šoli. Izmed vseh cerkovnih prihodov najvažnejši je ta, ki se dobiva od monopola za voščene sveče, kakor je postanovil kneževski ukaz 20. febr. l. l. Po tem monopolu prepovedano je privatnim ljudem líti in prodavati voščene sveče za cerkve. V vsaki okolici obstoji jedna okolijska livnica. Dve tretjini čistega dobička od prodavanja voščenih sveč imata se upotrebiti za pomoč mestnim občinskim šolam, a jedna tretjina ostaje za cerkev.

Najgotovejši prihod dobivajo šole od nepokretnega imetka in od kapitalov, od selskih občnih njiv, vrtov, pašnikov, malinov, gostilnic, od prostovoljnih podarkov in sporočil dobrodeljnih domoljubov. Takovega nepokretnega imetka imele so do osvobojenja samo mestne šole; a naučno ministerstvo gleda, da preskrbi šolam povsod, kjer je mogoče, takega imetka, t. j. da se opredeli od občinskih njiv jeden del za šolske svrhe

in da se poseje od občine. Na ta način dobivajo šole svoj stalen prihod in niso prepuščene slučajnostim, katere se morejo dogoditi, ako se vsako leto zbira od hiše do hiše, ali ako se davek vsakega leta deli in nalaga na občinarje. Bolgarska je še slabo naseljena, ima mnogo pustih, neobdelanih zemljišč, katera se bodo povzdignila v ceni, ko se narod pomnoži in narodno bogastvo poveča.

Brigo za šolske prihode in troškove, kakor tudi za šolska poslopja za redovno obiskovanje šole po otrocih in v občem vse šolske stvari nalaga občina šolskemu odboru (učiliško nastojateljstvo), ki obstoji od treh ali več členov in se izbira od naroda za jedno leto. Ta način ima mnogo neudobnostij, ker odborniki so samo prostovoljni služitelji občinski, in nimajo nikakeršne administrativne avtoritete. Posebno po selih zapadnih stranij ti odbori nikakor ne vspevajo; n. pr. v Kjinstendilskem okrogu je 69% odbornikov, ki ne umejo čitati in pisati. Zato se namerja v prihodnje tako napraviti, da bode namestu posebnega odbora sama občinska uprava odgovorna pred ministerstvom za šole; a za to se bode poskrbelo v novem občinskem zakonu.

6. Šolska poslopja.

Šolske hiše napravljene so v nekotih mestih dosta lepo, a po drugih imajo le redko potrebne lastnosti. Še slabeje izgledajo po vaséh, kajti v turških časih okolnosti niso dovoljavale, da bi si kristjani napravljali uglednejša občna poslopja. V Rahovskem okrogu vidimo n. pr. v vsakem selu po jedno malko hišo, v kateri je šola in cerkva zajedno. V Vračanskem nahaja se mnogo šol po bivših kulah, katere so imeli turški begovi po selih. V iztočnih okrogih, po vaséh, kjer so bili poprej Čerkezi, nahajajo se šole neredko v polurazrušenih in malo pokrpanih džamijah (turških cerkvah), a v zapadnih okrogih često so šole v najprostejših kolibicah.

Zaradi tega skrbi ministerstvo, da se stroje, kjer koli je mogoče prilična šolska poslopja, ako ravno so napravljena na prost način; glavno je, da so dovoljno svetla, prostrana i zdrava za prebivanje. Ko bodo imeli vsaj jedenkrat svoja šolska poslopja v redu, drugo potrebno se bo laže našlo.

Kako se brigajo same mestne in selske občine za zidanje šolskih poslopij, prikazujejo sledeče številke: Po vojski postavljenih je v Bolgariji novih šol 327; l. 1880/1. začelo se je zidati 115 šol, od katerih se je do konca leta dozidalo 79, a 36 završilo se jih bo še letos.

372 A. Bezenšek: Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

V Sofiji se zida sedaj nova krasna gimnazija v velikem štilu, ki bo odgovarjala vsem zahtevam pedagogije i higijenije, a bode ob enem okrašenje mesta, kakeršno se še v Avstriji redko nahaja. Isto tako stavi se lepo poslopje za realko v Lompalanki, itd.

7. Vladine podpore šolam.

Ministerstvo pomaga v nekaterih slučajih občinam za šolske stavbe, posebno ako so občine siromašne, od vojske upropaščene, ali pa ako je stanovništvo v omiki zeló zaostalo, ker samo podpore dane od vlade morejo podbuditi narod k večjemu negovanju šole. V to svrho naznačena je svota pod nazivom „pomoči občinskim šolam“ v državnem proračunu l. 1880. s 350.000 franki, a l. 1881. s 300.000 franki.

V sledečih številih so naznačene vse podpore, koje so se dale od države raznim bolgarskim šolam v kneževini, od kadar se je osnovala vrhovna državna uprava za učilišča do 1. januarja 1882:

1. V Sofijskem okrogu	36.800 frankov.
2. „ Kjistendilskem okrogu	44.600 „
3. „ Trnskem okrogu	38.500 „
4. „ Orhanijskem okrogu	10.800 „
5. „ Vidinskem okrogu	29.100 „
6. „ Lomskem okrogu	1.000 „
7. „ Berkovskem okrogu	11.000 „
8. „ Rahovskem okrogu	4.400 „
9. „ Vračanskem okrogu	7.400 „
10. „ Plevnenskem okrogu	9.000 „
11. „ Lovčanskem okrogu	16.100 „
12. „ Svištovskem okrogu	800 „
13. „ Sevlievskem okrogu	9.400 „
14. „ Trnovskem okrogu	27.450 „
15. „ Ruščuškem okrogu	20.240 „
16. „ Silistrenskem okrogu	11.400 „
17. „ Razgradskem okrogu	7.500 „
18. „ Eski-Džumajskem okrogu	10.800 „
19. „ Šumenskem okrogu	23.900 „
20. „ Provadijskem okrogu	8.200 „
21. „ Varnenskem okrogu	53.350 „

(Dalje prihodnjič.)

Razven prvega teh pregovorov, ki po resnici nê pregovor, kar smo uže rekli, nobenega izmej vseh ostalih, kakor vsak vidi, ne moremo šteti mej slovenske, nego hrvatski so od kraja do konca,*) a nekateri mej njimi vrlo stari. Nekaj teh Megiserjevih pregovorov imata srbski v svojih zbirkah tudi Vuk in Daničić; a Vukovih „poslovic“ (pregovorov) sem jaz mogel zdaj v rokah imeti samó prvo izdajo: Na Cetinju 1836.

—r—

Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

Po službenih poročilih ministerstva prosvete sestavljen A. Bezenšek.

(Dalje.)

8. Šolsko leto, programi in šolske knjige.

Šolsko leto traje po mestih povsod po 10 mesecev. Po selih je pa težko seljake naučiti, da bi držali otroke tako dolgo v šolah, ker jih potrebujejo pri poljskih opravkih. Selska šola odpira se jeseni navadno tačas, kadar prestopi delo po njivah, a zapira se v pomladi, ko se začne poljski opravki. Zato se v vseh šolah na kmetih uči po 7—8 mesecev v letu.

Občna premena bo morala nastati v tej navadi s časom tedaj, kadar bo selski narod znal bolje ceniti korist nauk.

Učni načrt početnim šolam opredelil se je najprej od upravitelja oddela za narodno prosveto gosp. M. S. Drinova v avgustu l. 1878., s samo triletnim tečajem. V avgustu l. 1880. namesti se ta načrt po tedanjem ministru narodne prosvete gosp. Gizelevu z novim, ki predlaga štiri šolska leta ali štiri oddelke. Ta program je še zdaj v rabi, če tudi se nahajajo polne šole z vsemi 4 oddelki samo po mestih in v večjih vaséh.

Za prihodnje trebalo bo premeniti ta program, da bode bolje odgovarjal obstoječim okolnostim in potrebam ter ustrojiti tako, da se bodo dosegali jednakoobrazni in bolj trajni rezultati.

*) Tudi g. prof. in akademik M. Valjavec piše v prijateljskem pismu, da ti pregovori niso slovenski, kakor misli g. pl. Radič, ampak hrvatski-čakavski.

Ured.

Dozdanje šolske knjige, z redkimi izjemami, jako so težavne za početne nauke; trebalo bode pripraviti polehko razumljive knjige, ki bodo pristopnejše detinskemu umu. A v metodi predavanj trebalo bo uvesti nekakov sestav in red.

Šole so razdeljene na moške in ženske samo po mestih. Po vaséh uče se dekleta zajedno z dečki ali pa se celo ne učé. Žensko obrazovanje je v obče jako zaostalo. L. 1878/9 bilo je od vse učeče se mladine samo 15% ženskega spola; zdaj je je okolo 17%. A po okrogih je deklet v razmeru z vsem številom šolske mladine: v Kjistendilskem 7%, v Rahovskem 9%, v Vračanskem 9%, v Vidinskem 10%, v Trnskem 12%, v Trnovskem 18%, v Silistrenskem 20%, v Razgradskem 21%, v Ruščuškem 21.8%, v Svištovskem 23%, v Provanijskem 24.7%, v Trnovski okolici sami 26%, a v Šumenskem 30%. Po mestih so te številke povsod še večje, n. pr. v Svištovu 36%, v Šumenu 38, a v Trnovu 41%.

Učni pomočki so povsod velika redkost. Šolske knjižnice se nahajajo samo po mestih iztočnih okrogov, a počele so se odpirati tudi po vaséh iztočne polovine.

9. Učitelji.

V učiteljskem osebju premenilo se je od vojske sem jako mnogo. Do osvobojenja Bolgarije štel je učiteljski stan bolgarski najbolj izbrane in najbolj omikane elemente naroda med seboj, ker tedaj so se bavili vsi omikanejši Bolgari samo z učiteljevanjem, ko ni bilo za nje družega posla. A ko se je osnovala bolgarska država, bila je pozvana večina teh učiteljev v razne druge državne službe. In brez sumnje, ako bi ne bilo teh učiteljev, Bolgarija bi bila pri svojem vstópu v nov život čisto brez delavcev v javnem in občnem življenji in brez uradnikov v raznih oddelkih državne uprave. V tem počele so se odpirati nove šole, a število starih učiteljev se je manjšalo. V takih okolnostih trebalo je postaviti za učitelje nove, mlade osebe, ki še niso imele nobene prakse, in ki tudi niso bile dosta izšolane. V Trnovskem šolskem okrogu se bavi z učiteljevanjem samo 6% učiteljev že 10—30 let, 24% 5 do 10 let, a drugi 70% so vsi novi, ki so postali učitelji posled vojske in poučavajo 1—4 leta.

Da se je moglo sestaviti v kratkem času takovo učiteljsko osebje, ni bilo družega pomočka, razven vzeti za učitelja vsakega, ki je le

znal brati in pisati. Tako se nahajajo po vaséh iztočnih okrogov učitelji, ki so se do nedavno bavili z raznimi rokodelstvi, a v zapadnih predelih je selski učitelj kakor vaški fant, ki sam komaj zna to, kar se zahteva kot rezultat početnih šol. Za to so se obdržavali do sedaj okrog 3 leta ob šolskih praznikih pedagoški tečaj, v kojih je okrožni inspektor z jednim pedagogom poučeval okrog 6—8 tednov, da upozna slabejše učitelje z najpotrebnejšim znanjem, z učevno metodo itd. L. 1881. bilo je takih tečajev na 5 mestih, s 407 slušatelji in 11 slušateljicami. Tako se pripravljajo od slušateljev za silo novi učitelji.

Pri vsem tem je obraženje in priprava učiteljev jako raznoobrazna. To se najbolje vidi, ako se primerja, koliko učiteljev je zvršilo samo početne ali narodne šole, a koliko jih je zvršilo nekoliko tečajev glavnih ali meščanskih šol. Učiteljev s prostim znanjem iz početnih šol je v Kjistendilskem okrogu 80%, v Rahovskem 61%, v Vidinskem 55%, v Trnovskem 31% itd. Samo v Šumenskem okraji imajo skoro vsi razven 3% večje znanje iz glavnih šol.

Da se primerno odgoje narodni učitelji, treba pedagoških zavodov ali učiteljskih pripravnic. Takov zavod bil je v Šumnu l. 1880/1, kjer je bilo upisanih 30 učencev in 15 učenk. A l. 1881/2 odprli sta se dve redovni državni učiteljski pripravnici, ki imata za sedaj samo po jeden tečaj, in to v Šumnu in Vraci. V prvi je bilo 42 pripravnikov in 28 pripravnic, a v drugi 31 pripravnikov. Od teh učevnih zavodov more se pričakovati, da bode čez nekoliko let zadovoljeno za največjo silo potrebi narodnih učiteljev.

Plače učiteljske po selih so jako različne, in materijalno stanje jim je jako malo zagotovljeno. Ti se pogodé z učiliškim odborom vsikdar samo za jedno leto, in razven novčne plače imajo po vaséh še navadno hrano, žito, drva, stanovanje itd., kakor se pač pogode. Srednja plača po vaseh znaša okolo 300 frankov na leto (okolo 130 gld.). A večja je plača po mestih n. pr. v Svištovu 2600 frankov, v Šumnu 2500, v Trnu 1450, v Vraci 1200 frankov itd.

V malih vaséh je učitelj navadno tudi občinsk pisar in pevec v cerkvi. Po zakonu za vojsko učitelji niso svobodni od vojinske dolžnosti, ker so se večkrat dogajale prevare; n. pr. inspektor je hotel jednega od svojih prijateljev, ki ni bil učitelj, osvoboditi od vojaštva, hitro ga je namestil nekje, a spodil prejšnjega učitelja, tako da je prevaril naborno komisijo.

Za penzije ostarelih učiteljev in njihovih vdov, posebno če so jim možje bili zaklani v turških časih, bilo je opredeljeno v proračunu pr. leta 30,000 frankov. Takovih penzij prejemale je l. 1881. 27 učiteljev in 13 vdov. A sedaj se je ta broj že povečal.

(Dalje prihodnjič.)

Langus in Preširen.

I.

Lastnina sedanjega predsednika goriške čitalnice, gospoda deželnega računarja And. Jegliča in njegove gospé soproge rojene Ovsenkove iz Lesec, na Gorenjskem, krasna je slika na plehu, ^{Na lesu - iz stene} jeden meter dolga in blizu toliko široka. Slika nam predstavlja Jezusa sedečega na stolu, pred njim stojita dva mlada dečka v obleki, pred kakimi štiridesetimi leti na Kranjskem navadni. Na strani se vidi cerkev v Lescah pri Radovljici in v ozadji gorenjski Triglav. Sliko je napravil naš rojak slavni Langus, a njegov prijatelj Preširen je v to svrho zložil nekoliko verzov. Omeniti moram, da sta bila oba, Langus in Preširen, pri Ovsenkovi domača prijatelja. Ker mi ni znano, da bi bili ti verzi, pod ono sliko napisani, že kedaj natisnjeni, hočem jih tu prepisati. Napis na sliki slóve tako:

Janez Ovfenek

rojen 2. dan velkiga
ferpana 1834 umerel
26. dan fuhiza 1839.

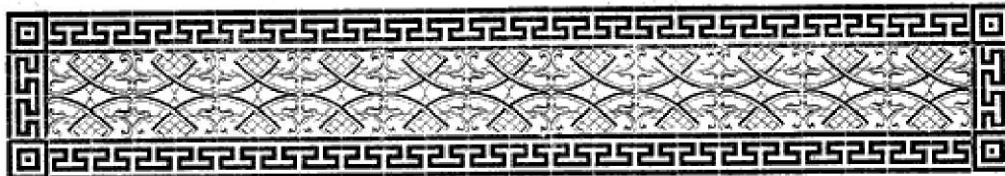
Jafni fo in frezhni bli
Nij' shivlenja kratki dni.
Glať saľlihta: „Prid' te k mēni
Majhni vi, nesadolshēni!“
Dufhe nijne fta veľeľe
Repetnizhize raspēle. —
Ozha, matore ozhēfa
Mōkre gledajo v nebēfa.

Ignaz Ovfenek

rojen 7. dan maliga
travna 1833 umerel
7. dan maliga travna
1839.

Ta slika zdi se mi dvojne važnosti, prvič ker je delo Langusovo, in drugič, ker je Preširen preskrbel sliki primeren napis.

Dr. Fr. Kos.

Šolstvo in prosvetni zavodi v kneževini Bolgarski.

Po službenih poročilih ministerstva prosvete sestavljen A. Bezenšek.

10. Nebolgarske šole.

Do zdaj smo govorili o početnih šolah bolgarskih v kneževini; a razven teh šol nahajajo se tudi šole drugih narodnostij.

Turske šole so urejene na jako primitiven način, ki ne odgovarja niti pedagogičnim zahtevam, niti ima v sebi reda. Otroci se uče v teh samo mohamedanskega veronauka in turskega pisanja. Učitelji so hodže (turski popi) brez opredeljene plače, nego dobivajo od roditeljev n. pr. za vsako dete po 5 ok žita ali po 25 grošev na leto. V Razgradskem okrogu bilo je 123 turskih šol, s 124 učitelji, 4691 učenci in 3022 učenkami. V obče pa nema ministerstvo točnih dat o turskih šolah; samo to je znano, da jih je v iztočnih krajih več, a v zapadnih so bolj redke.

Tudi pri Turcih se pokazuje volja, poboljšati stanje svojih šol zato, da bi si otroci pridobili več koristnejših nauk; a ministerstvo do zdaj ni dospelo, da bi izučilo vprašanje o obrazovanju musulmanov, kajti Turci so bili pred kratkim še v neizvestnem stanju; jedni so se priseljevali v Bolgarijo, a drugi so se selili iz nje. — Tudi se pojavljajo slučajji, da hode Turci v bolgarske šole, akoravno je to redko. V nekotih turskih šolah se predava tudi bolgarski jezik.

Židovi, kojim rabi španjolski jezik (Španjoli), ker so se naselili po iztoku v 15. veku za preganjanja Židov iz Španjske, imajo svoje šole v Sofiji, Kjistendilu, Dupnici, Samokvu, Brkovici, Lomu, Vidinu, Ruščuku, Razgradu, Silistri, Šumnu in Provadiji. Te šole se v turskih časih niso mnogo razlikovale od muslimanskih; a sedaj se opaža pri njih velik napredek, kakor n. pr. pri Sofijski, kjer se predava z dobrim vspehom tudi francoski jezik. Vladine podpore so se dale tudi nekoterim židovskim šolam, posebno za predavanje bolgarskega jezika.

Armenci imajo tudi svoje šole povsod, kjer so naseljeni n. pr. v Varni, Šumnu, Silistri in Ruščuku. Te šole so dosti dobro urejene.

Grške šole so v Varni, Balčiku, v Silistri in v 8 vaséh kraj Črnega morja.

Rumunška šola je jedna, namreč v mestu Tutrakanu.

Razven tega je še nekoliko privatnih šol: učevni zavod ameriškimi misijonarjev v Samokovu, in katoliška šola pri katoliški cerkvi v Sofiji, ki je prav dobro urejena, tako da jo obiskujejo otroci ne samo stranih državljanov, živečih v stolicy, nego tudi sami Bolgari pošiljajo radi tjà svoje otroke, posebno da se nauče francoskega jezika, a dekleta, da se uče ročnih dél, petja itd. Dečke poučuje očetje Augustini, a dekleta nune in nekatere svetne učiteljice. Poslopje za katoliško šolo je za sedaj jedno najlepših v Bolgariji; postavilo se je lani za 50.000 frankov.

11. Glavne občinske šole.

Za nadaljevanje naukov služe glavne ali klasne šole, z jednim ali dvema razredoma, v katere gredó učenci, kedar zvrše štiri tečenja početne ali narodne šole.

Teh je bilo 1880/81. leta 44 moških in 10 ženskih. Nahajajo se po mestih in vseh okrogih, razven v Kjistendilskem, kjer sta namestu njih dvé državni srednji šoli. Prva izmed teh šol, ki je najbolj urejena, je Ruščuška občinska realka, ki ima zdaj 5 razredov.

Učitelji v teh šolah so nekoliko bolje pripravljeni za svoj poklic, zvršili so srednje šole, ali vsaj nekaj razredov od njih. V Trnovskem okrogu jih je 9, ki so se učili v drugih deželah; n. pr. 1 v Zagrebu na realki, 1 v Odeskem seminariji, 2 v Belgradu, 1 v Pragi itd.

Učnih pomočkov te šole do zdaj niso imele. A ministerstvo se je pobrigalo za nje, kupivši letos za 16.000 frankov najpotrebnejših učnih pripomočkov za fiziko, prirodopis, zemljepis in risanje, ter jih je razdelilo med 18 šol. Gledé materijalnega vzdržavanja glavnih šol more se reči isto, kar gledé navadnih šol. Nekoja mesta troše dovoljno kakor za navadne tako tudi za glavne šole; n. pr. Svištov 37.500 fr., Šumen 34.152 fr. A na mnogih mestih te šole brez vladine pomoči ne bi mogle prebiti. V prihodnje se bodo te šole laže vzdrževale, ako bodo postale okrožne ali centralne, ker tedaj bode se brigal za nje ves okrog, a ne samo mesto, kjer sò postavljene.

(Dalje prihodnjič.)